

Undervisningsmateriale om *Ordet*

Navn: Marie Goul

Læseplan:

- 2.g STX, Dansk A

Det litterære stofområde

- Det litterære stofområde har som sit genstandsfelt et historisk bredt og genremæssigt varieret udvalg af primært skønlitterære tekster. Teksterne består af dansksprogede tekster suppleret med norske og svenske tekster på originalsprog og verdenslitteratur i oversættelse. Teksterne læses i en litteratur-, kultur- eller bevidsthedshistorisk kontekst.

I stofområdet indgår:

- tekster fra 1900-tallet, herunder realistiske og modernistiske tekster

- mindst fem værker inden for kategorierne roman, drama, novellesamling, digtsamling og ræsonnerende prosa. Værkerne skal have en historisk og genremæssig spredning. To af værkerne læses individuelt i tilknytning til et fagligt forløb. Eleverne dokumenterer mundtligt eller skriftligt deres arbejde med hvert af disse værker.
- Her arbejdes blandt andet med:
 - genrebegreber
 - litteraturteori og litterær metode
 - litteratur-, kultur-, og bevidsthedshistoriske fremstillinger

Tema:

- Dramaet *Ordet*

Mål:

- Kendskab til Kaj Munk.
- Viden om *Ordet*
- Kendskab til Kaj Munks tone og viden om et dramas opbygning og indhold.

Elevforudsætninger:

- Overordnet kendskab til Kaj Munk som dansk dramatiker
- Viden om dramaet som genre
- Viden om dramaanalyse

Genre teori - Fiktionsgenren¹

Ordet fiktion kommer af det latinske ord fictio, der betyder at opdigte eller forme. Tekster der tilhører fiktionsgenren, er kendetegnet ved at skabe en verden, der ikke nødvendigvis eksisterer i virkeligheden, men som på den anden side ofte fortæller om begivenheder og konflikter mellem mennesker, der godt kunne have fundet sted. Fiktionsgenren inddeler man typisk i de tre såkaldte storgener: Epik, lyrik og drama.

- *Epik*: Episke tekster er traditionelt kendetegnet ved at have en handling, der kredser om en eller flere konflikter, er fortalt af en fortæller og benytter et såkaldt prosasprog, som kommer tæt på normalsproget. Romanen er den mest omfattende af de episke tekster. Den dækker traditionelt over et langt hændelsesforløb med flere handlingstråde og inddrager ofte mange personer i fortællingen. Heroverfor præsenterer novellen os typisk kun for en enkelt begivenhed eller et begrænset tidsrum i et menneskes liv, der så til gengæld ofte har karakter af en afgørende begivenhed eller et vendepunkt.
- *Lyrik*: I modsætningen til den episke genre er lyrikken kendetegnet ved sit fokus på stemningsbeskrivelser og følelser. Her er det ikke handling, der er det centrale, men tværtimod er der ofte tale om fravær af handling, og det er i stedet et bestemt øjeblik eller en bestemt stemning, der er i centrum. Sproget i lyrikken er karakteriseret ved at være forskellig fra normalsproget. Det er præget af sproglige billeder og usædvanlige ordsammenstillinger og kan have en bunden form med strofer, rim og rytme, der er med til at skabe den lyriske stemning.
- *Drama*: Et drama er kendetegnet ved at skulle opføres på en teaterscene, og i stedet for at blive fortalt, bliver handlingen vist på scenen af skuespillere, og virkemidlerne i dramaet er ikke blot dialogen, men også scenografien, kostumerne og skuespillernes kropssprog. Dramaet kredser som regel om en enkelt konflikt, der skal overvindes i løbet af den begrænsede tid stykket varer. Under genren drama kan man tilføje spillefilm og tv-serier, fordi de har mange af dramaets genretræk. Spillefilm og tv-serier har imidlertid også meget til fælles med romanen, fordi de netop har frigjort sig fra teatrets lille scene, hvor alt skal foregå, og er i stand til at lave handlingsforløb på tværs af tid og rum på en måde, som svarer til hvad romanen kan.
- Tragedie
- Komedie
- Naturalistisk teater

¹ <https://sites.google.com/site/danskfag/Fakta-og-fiktion>

	Fakta		Blandformer		Fiktion	
Informerende	Vurderende	Opfordren	Historisk roman	Epik	Lyrisk	Drama
Fagbog	Læserbrev	de	Herman Bangs	Roman	Digt	Tragedie
Nyhedsreportage	Leder	Lov	feuilletoner	Kriminal-	Brugslyrik	Komedie
Referat	Kommentar	Prædiken	New Journalism	roman	Centrallyrik	Naturalistisk -
Nyhedsudsendelse	Kronik	Reklame	Bekendelses-	Science		teater
Observerende	Politisk tale	Annonce	litteratur	fiction -	Salme	Absurd teater
dokumentar	Dybdeborende	Vejrmeldin	Drama-dok	roman		Spillefilm
Wikipedia	dokumentar	g	Reality-show	Kærligheds-	Sang	m.m.
Weblogs	Essay	m.m.	Autofiktion	roman	Nationalsang	
m.m.	Anmeldelse		Poetisk	Ungdoms-	Arbejdersang	
	m.m.		dokumentar	roman	Ode	
			m.m.	Novelle	m.m.	
				Eventyr		
				Saga		
				m.m.		
	Genrebrud				Genrebrud	
	Blandformer				Punktroman, kortprosa, skrifttematisk prosa,	
	Benneton-reklamer m.m.				interaktive fortællinger m.m.	
Udveksling med andre kunstarter og medier					Blandformer	
Tegnet journalistik m.m.					Prosadigt, lyrisk prosa m.m.	
					Udveksling med andre kunstarter og medier	
					Graphic novel, sms-novelle, facebook-roman,	
					google poesi, figurdigte, visuel poesi m.m.	

Oplæg om Kaj Munk og *Ordet*

- Kaj Munk, 13.1.1898-4.1.1944,
- Opvokset på Lolland blev i 1924 præst i Vedersø, begge lokaliteter fik stor betydning for hans forfatterskab, inspiration til miljøet i *Ordet*.
- Forfatter, samfundsdebattør og dramatiker, han blev specielt kendt for sine mange dramaer.
- Hans skuespil var meget populære, og kunne have deres udspring i historiske begivenheder eller personer. Munk havde også fokus på *kaldet* altså en persons *kald* til at udføre/gøre noget i verden oftest i et religiøst henseende. Dette ses tydeligt i *Ordet* hvor det religiøse spiller en stor rolle. Munks stykker er præget af en folkelighed og en underholdende handling, der tiltalte mange. Det er blevet sagt, at han var dansk dramas fornyer i sin tid.
- Politisk var Munk ikke for demokrati og folkestyre, da han anså det for at være svage styreformere. Dette resulterede i en beundring for Hitler og Mussolini, fordi de var stærke ledere.

Dog tog han stærk afstand fra nazismens jødeforfølgelse og dermed også Hitler, hvilket resulterede i hans modstandslitteratur.

- Hvis man skal sammenfatte Kaj Munks forfatterskab i nogle hovedtemaer, er det nærliggende at bruge det gamle ordsprog: "Gud, Konge og Fædreland". Det er i høj grad disse emner, der ligger bag hans værker og tematikker, og det nationale blev hans kendetegn. Dette kan ses i *Ordet*, da det foregår i et vestjysk bondemiljø, der ikke ofte blev skildret, og naturligvis i det religiøse aspekt, hvor underet fylder meget.
- Kaj Munk betød meget for sin tid, i det han netop var en folkets mand, der havde ordet i sin magt. Han forstod at tale til den jævne mand både i form af sit præsteembede men også i sine dramaer, der ofte var folkelige i tonen.
- Under besættelsen faldt en del af hans udgivelser ind under censuren, men han fortsatte med at genere Tyskland. Denne modstandskamp resulterede i hans død d. 4.1.1944, hvor en tysk likvideringsgruppe (Petergruppen) hentede ham i sit hjem i Vedersø præstegård, og kørte ham til Hørbylundebakke ved Silkeborg og skød ham.

Undervisningsindhold:

- *Ordet* fra studieudgaven der også installeres.
- Carl Th. Dreyers filmatisering af *Ordet* fra 1955 – klip eller hele filmen.
- Der læses uddrag fra "Miraklernes tid" af Peter Øhrstrøm, Munkiana nr. 37, 2007, 11. årgang

Undervisningens tilrettelæggelse:

- Eleverne læser hele stykket i studieudgaven samt det korte forord. De finder på en titel til hver akt.
- Eleverne læser vedlagte artikeluddrag.
- Der vises klip fra Carl Th. Dreyers filmatisering af *Ordet* med fokus på Dreyers ændringer fra manus, og hvordan underet bliver fremstillet. → i filmen bliver ligsynsmanden ikke nævnt, og underet står derfor alene tilbage. Filmisk er slutscenen også meget speciel – hvorfor? Se den sidste scene og sammenlign Munks slutning med Dreyers:
http://www.youtube.com/watch?v=yeoJ9Y6SstE&playnext=1&list=PLECFA9F05E5501E83&feature=results_main
- Eleverne deles op i grupper, hvor de diskuterer følgende:
 1. Hvad er det der sker? Er det et guddommeligt mirakel eller ej? (inddrag gerne den sekundære tekst) Sker der flere undere/mirakler?
 2. Hvorfor tror i Kaj Munk skrev et stykke, der tager fat i et realistisk bondemiljø, men hvor miraklet og troen spiller en så stor rolle? (Kom med egne bud eller søg på nettet)
Bud:
 - Han var selv præst og meget religiøs – han ville gøre op med den "lunkne" tro.
 - Han havde lige haft en lignende oplevelse hjemme i sit sogn, hvor miraklet udeblev og mor og barn døde i barselsseng.

- Han havde en oplevelse som barn, hvor han mistede en ven, selv efter at have bedt til Gud, hvilket rystede hans barndoms kristendomssyn.
 - 3. Hvilke emner bliver ellers berørt – hvorfor? (Kampen mellem grundtvigianismen og Indre Mission, fokus på miljøet. Fokus på det at tvivle, og at miste troen.)
 - 4. Snak om, hvordan de forskellige personer bliver fremstillet, hvad repræsenterer de (der er meget hjælp at hente i deres navne) Er der nogen, der bliver fremstillet negativt?
 - (Ja naturligvis lidt – specielt pastor Bandbul, men ellers har Kaj Munk som sådan sympati for de fleste karakterer i stykket)
 - 5. Er stykket godt?
 - 6. Diskutér hvilken slags drama, der er tale om – drama, tragedie, lystspil eller lignende? Begrund.
 - 7. Diskutér sproget i Munks *Ordet* – er det højstemt, nede på jorden, folkeligt, jysk? Er det skrevne manuskript sprogligt anderledes end det, der er brugt i filmen? Hvorfor mon?
 - a. Det er folkeligt, inspireret af det jordnære jyske i manuskriptet.
- Gruppearbejdet kan gå over i en fuld analyse fælles i gruppen, eller blot en diskussion hvorefter eleverne hver især laver en aflevering omhandlende *Ordet*.

Analysemodel for gennemgang af drama²

- Titel?
- Forfatter?
- Hvornår er dramaet skrevet?
- Referat af handlingen
 - Giv et referat af handlingen. Er der en fortæller, eller får du handlingen gennem skuespillernes optræden? Vurdér tiden både sprogligt og historisk.
- Beskriv delelementerne i dette drama
 - Hvad er med? Skuespillere? Replikker? Sceneskift? Vurdér: Længde? Ordvalg? Virkning? Pos/neg? Slang? Ironi? Andet?
- Hvad er hovedtemaet? Nævn evt. også sidetemaer!
- Skuespillere?
 - Hovedroller? Biroller?
 - Lav en personkarakteristik af alle hovedroller.
 - Vurder birollernes betydning.
- Sceneskift/akter?
 - Akter: Ofte 3 eller 5 akter (Der skiftes kulisser, holdes pause, o.l.)
 - Er det en 3-akter eller en 5-akter? Hvordan skiftes der mellem scenerne? Akterne? Kulisser? Er der en sammenhæng mellem start- og slutscene? o.a.
- Spænding? Hvordan og hvornår udløses og vises spændingen?
- Ved 5 AKTER:

² <http://analysemodel.dk/generelt/dramaanalyse/>

1. Personer introduceres og konflikten opbygges.
 2. Situationen bliver værre og værre.
 3. Konflikten når sit højdepunkt.
 4. Konflikten og løsningen vurderes.
 5. Konflikten løses enten lykkeligt eller ulykkeligt.
- Ved 3 AKTER:
 1. Personer introduceres og konflikten opbygges.
 2. Situationen bliver værre og værre, Konflikten når klimaks. Konflikten og løsning vurderes.
 3. Konflikten løses enten lykkeligt eller ulykkeligt.
 - Diskutér det faktum at Kaj Munks *Ordet* har 4 akter, og altså ikke passer ind i det konventionelle drama.
 - Indsæt dramaet i berettermodellen³

Berettermodellens spændingskurve

1. Anslaget **2. Præsentation** **3. Uddybning** **4. Point of no return**
5. Konflikt-optræning **6. Klimaks** **7. Udtoning**

- Hvordan passer overskriften/titlen til dramaets indhold?
- Analyse af dramaets problemer
Hvilke problemer rejses i dramaet? Løses de? Hvordan?
- Er dramaet subjektivt eller objektivt?
- Kommunikationssammenhæng:
Afsender?
Budskab?
Modtager? Målgruppe? Er modtager og målgruppe den samme?
- Sæt hovedtemaet i perspektiv.

³ www.uvm.dk

Variation i forløbet:

- Man kan meget nemt lave et tværfagligt forløb med mediefag, for at lave en fyldigere sammenligning mellem Kaj Munks *Ordet* og Carl Th. Dreyers filmatisering. Dette fordi filmen er en vigtig del af dansk filmhistorie.
- Det kan også være givtigt at lave et samarbejde med religion, da man ville kunne uddybe de religiøse aspekter i dramaet. Det være sig de forskellige typer kristendom der er repræsenteret, men også med et fokus på miraklet og underets rolle i religionen.

Undervisningsmateriale – uddrag fra ”Miraklernes tid”

Miraklernes tid

*Af Peter Øhrstrøm, professor,
lic. phil. & dr. scient.,
Aalborg Universitet*

Kaj Munks mest kendte drama, *Ordet*, handler først og fremmest om troen og tvivlen på miraklernes mulighed. Det var et tema, som igen og igen havde optaget Kaj Munk og været kilde til tvivl og religiøs krise i hans eget liv¹. Hvorfor tillader Gud den meningsløse lidelse og død på trods af menneskets bønner? Hvorfor griber Gud ikke ind med sin almægt? Er miraklernes tid faktisk forbi?

(...)

Ordet blev på opfordring fra professor Hans Brix skrevet som et stykke, der tager bønder alvorligt⁶. Den opfordring lever stykket til fulde op til, idet Munk lader sin egen kamp med troen og tvivlen på miraklets reelle mulighed få udtryk først og fremmest gennem den stovte bonde Mikkelt Borgen på Borgensgård, som på en gang styrer sit hus enevældigt som en anden patriark og på den anden side ikke er bange for at erkende sin tvivl og usikkerhed på det religiøse område.

Borgen tror på Guds almægt, men ”ikke paa Undere nu om Dage”⁷ som han siger det til svigerdatteren Inger i stykkets første akt. Han vil ikke give Gud skylden. Når miraklernes tid er forbi, er årsagen ifølge Borgen at finde hos menneskene, som har mistet troen. Helt personligt har Borgen erkendt det hos sig selv, da han forgæves bad for sin sindssyge søn, Johannes, hvilket bliver udtrykt med ordene: ”Nej, Inger, nej, naar en Far, skønt det gælder hans kæreste i yderste Nød, ikke kan bede med Tro, nej, saa er Miraklet gjort hjemløst i Verden.” Og så hjælper det ikke, at Inger spørger: ”Skulde Vorherre ikke nok kunne gøre det alligevel, Bedstefar? Skulde Vorherre ikke nok være mægtigere end et Menneskes Tvivl?”

Borgens tvivl på miraklerne har fået næring af den bristede drøm om Johannes, som han havde håbet skulle bringe ”Gnisten, der skulde opblusse igen i Guds Time”, således at Borgensgård kunne blive et åndeligt centrum ikke bare for sognet, men for hele landet. Med henvisning til Johannes’ sindssygdom må han i stedet konstatere: ”Saa stolte og flyvende Drømme drømte jeg. Og se

nu de knækkede Vinger! Haabet har jeg, at han skulde komme sig; han kommer sig ikke; Miraklernes Tid er forbi.”⁸ Også i forhold til gårdens ældste søn er Borgens drømme bristet: ”Jeg sagde ikke noget til dig, Mikkell, den Dag da jeg saa det i dine Øjne, at du ikke havde din Fars Tro. At du ikke havde Tro. Det gjorde saa ondt i mig, saa mit Hjerte snøred sig sammen. Men jeg tav. Jeg prøvede paa at forstaa. Du havde set, hvad Kristendommen betød i dette Hjem, at jeg fik Talerne og Sangene og hele Festivitassen og din Mor Skidtet og Slæbet og Sjøkket. Saa tænkte jeg ogsaa: ’Giv Tid, han vil forandre sig; han er jo saa ung endnu; den Dag vil komme ...’ Men Aarene gik, og den kom ikke; for der sker ikke Mirakler nu om Dage.”⁹ Borgen har altså svært ved at tro på mirakler i sin tilværelse – både når det gælder Johannes sygdom, og når det gælder Mikkels livssyn. Han vil dog alligevel ikke helt opgive miraklerne, hvilket viser sig i hans svar til svigerdatteren: ”Inger, du skulde vide, du skulde vide, hvor det tit brænder i mig af Lyst til at rejse til Lourdes.”¹⁰ Denne henvisning til katolikkernes tro på mirakler også i vor tid, er et tegn på, at Borgen meget vel ved, at kristendom ikke går sammen med en totalafvisning af miraklets mulighed. Han har på den måde trods altså stadig drømmen og håbet om, at det skal vise sig, at miraklernes tid og Guds tydelige virke i verden alligevel ikke er fordi. At miraklerne og Guds konkrete virke trods alt alligevel spiller en rolle for Borgen fremgår også, da Inger senere tilsyneladende efter hans bøn kommer gennem sin krise i barselssengen og Borgen udbryder: ”Det er som et rent Mirakel”. Dette følger lægen op med

det provokerende spørgsmål: ”Hvad tror De nu, der har hjulpet mest her i Aften: Deres Bøn eller min Præstation?”. Hertil svarer Borgen: ”Vorherres Velsignelse, kære Doktor, fra min Bøn til Deres Præstation, den har visst hjulpet mest.”¹¹ (...)

Miraklets betydning

Borgen afviser i den principielle samtale både Bandbul og Houen med, at de glemmer (eller ikke forstår), ”at der er Aand og Evighed til”.¹⁹ Da underet sker i stykkets slutscene, er Bandbuls reaktion som nævnt, at miraklet er umuligt. Houen reagerer derimod med en påstand om, at dette må betyde, at ”Ligsynsmandsinstitutionen skal afskaffes”²⁰ dvs. at Inger efter hans mening ikke kan have været død. Dermed illustrerer Munk klart, at miraklet altid vil kunne bortforklares af den, der ønsker det. Derimod kan Borgen selv glæde dig over fire undere: Først forlovelsen mellem Anne og Anders, der alligevel kan finde sted, fordi Peter Skrædder bliver medgørlig, så Johannes’s helbredelse, så Inger opvækkelse fra de døde og til sidst Mikkell, der kommer til tro. Munk lader det hele ende i denne livsbekræftende salut²¹:

”Johannes: ... nu begynder Livet først for os.

Mikkell: Aah, Inger! ja, Livet, Livet.

Borgen: Livet!”

Det skal nok være dem, der vil mene, at denne slutscene er overspændt og overdrevet. Her er det imidlertid vigtigt at huske den vægt, som Munk lægger på miraklets mulighed, og dermed den betydning, som det får for ham at Med hans egne ord: ”Troen på Gud er

Troen paa Miraklet. Kun ved et Brud paa Naturlovene kan Gud komme i Forbindelse med et Menneske. At tro på Gud er at være midt i det vidunderlige, hvor ikke blot Guds Love virker, men ogsaa Guds Haand.”²³ Det er vigtigt at understrege, at Kaj Munk med sin tale om brud på naturlovene ikke forsøger at lægge afstand til naturvidenskaben – tværtimod. Han siger: ”Den troende ved jo ogsaa om Lovene; han tror ydermere, at Gud har skrevet dem, og naar han grænseløst beundrer disse Loves Visdom og Vælde, ærefrygter han altsaa Gud. Men den Gud, der har skrevet dem, staar saa tillige ogsaa over dem. Hvem ville forbyde Urmageren at røre ved den lange Viser med Fingeren.”²⁴ Miraklet understreger altsaa, at Gud ikke bare har udformet og skrevet naturlovene, men at han ogsaa står over dem, saaledes at han ikke er bundet af dem. Munk beretter, at en student engang sagde til filosofiprofessor Kroman, at han (studenten) nok kunne tro på Gud, men ikke på det med mirakler, hvortil Kroman skal have

svaret: ”Hvad vil De så med ham - ... alt det andet kan vi jo selv lave”.²⁵

1 Se Marc Auchet: *De lollandske stjerner. Kaj Munks forfatterskab set på baggrund af hans liv.* Reitzel 1997. Pp. 92-107

2 Se optryk af følgebrevet på siderne 28 og 29 i dette nummer af Munkiana.

3 Kaj Munk: *Med sol og megen glæde.* Nyt Nordisk Forlag 1942, pp. 132-37

4 Erik Skyum-Nielsen: ”Ordet – en flertydig metafor”. Udgivet i Per Lykke (red.): *Ordet på bordet. Ni læsninger af Kaj Munks dramatik,* Multivers 2004, pp. 76-89.

5 Kaj Munk: *Kærlighed og andre Skuespil. Mindeudgave.* Nyt Nordisk Forlag 1948, p.22.

6 Ibid., p.8

7 Ibid. p.13.

8 Ibid. p.26.

9 Ibid. p.25

10 Ibid. p.13

18 Ibid., p.54

19 Ibid., p.53

20 Ibid., p.65.

21 Ibid., p.65

23 Munk, Kaj: *Himmel og Jord,* Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck, 1942, p.31.

24 Ibid., p.29

25 Ibid., p.30